

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ

О. М. Єременко, О. М. Палій

ФІЛОСОФСЬКО-ПСИХОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

(для студентів факультету психології,
політології та соціології)

Видавничий дім
«Гельветика»
2021

Рецензенти:

Борінштейн Є. Р. – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Педагогічний національний університет ім. К. Д. Ушинського»;

Лефтеров В. О. – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології та соціології Національного університету «Одеська юридична академія»

Рекомендовано навчально-методичною радою
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 1 від 16 жовтня 2021 року)

Єременко О. М., Палій О. М.

Є70 Філософсько-психологічне дослідження особистості : навчально-методичні рекомендації (для студентів факультету психології, політології та соціології НУ «ОЮА») / О. М. Єременко, О. М. Палій. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. – 44 с.

Навчально-методичні рекомендації з курсу «Філософсько-психологічне дослідження особистості» розроблені відповідно до навчального плану і складаються з навчальної програми курсу, методичних рекомендацій із проведення практичних занять, підготовки до заліку, завдань для самостійної роботи, списку рекомендованої літератури. Вивчення дисципліни «Філософсько-психологічне дослідження особистості» допоможе студентам здобути фундаментальні знання філософських концепцій особистості, отримати кваліфікації для комплексного аналізу феномену особистості, удосконалити вміння і навички для ефективної роботи в галузі соціально-психологічних досліджень та консультування.

Матеріали призначені для магістрантів факультету психології, політології та соціології Національного університету «Одеська юридична академія», які навчаються за спеціальністю «психологія».

ЗМІСТ

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	4
ЗАПЛАНОВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ	5
СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	7
ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	9
ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ	23
ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ	28
ТЕМИ РЕФЕРАТІВ	33
ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ	35
ФОРМИ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ УСПІШНОСТІ СТУДЕНТІВ	37
КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ	38
ШКАЛА ЗА ECTS	38
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	39

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Значна роль особистості в суспільстві, у всесвітній історії, зокрема в сучасній епосі є очевидною як для наукової спільноти, так і для свідомості пересічної людини. Визнання цієї ролі потребує заглиблення в дослідження філософських основ розуміння поняття «особистість». Слід відзначити, що поняття особистості є багатшаровим концептом. Поряд з суто психологічним, в ньому присутні філософський і навіть теологічний аспект. Курс, який пропонується, передбачає розуміння суттєвого взаємозв'язку зазначених аспектів.

У даному курсі розглядається сутність та зміст філософського розуміння особистості. Показується, яким чином філософський зміст поняття «особистість» став підґрунтям для сучасних психологічних теорій особистості. Курс «Філософсько-психологічне дослідження особистості» перетинається з філософськими дисциплінами, зокрема з філософською антропологією, етикою, аксіологією, епістемологією, соціальною філософією. Зрозуміло, виявляється тісний зв'язок курсу з психологічними дисциплінами, зокрема з загальною психологією, психологією особистості, соціальною психологією. Також слід підкреслити зв'язок курсу з дисциплінами культурологічного та соціологічного циклу.

Навчально-методичні рекомендації з навчальної дисципліни «Філософсько-психологічне дослідження особистості» розроблені для психологів, чия професійна діяльність потребує володіння філософсько-методологічними засадами наукового пізнання, обізнаності в галузі історико-філософського та культурологічного знання. Вивчення курсу дозволить майбутнім фахівцям спиратися у консультуванні на фундаментальні засади знання про людину.

ЗАПЛАНОВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Мета даного навчального курсу полягає у здобутті фундаментальних знань філософських концепцій особистості, отримання кваліфікації для комплексного аналізу феномену особистості, удосконалення вмінь і навичок для ефективної роботи в галузі соціально-психологічних досліджень та консультування.

Завдання курсу «Філософсько-психологічне дослідження особистості»:

- засвоїти понятійний апарат з «Філософсько-психологічного дослідження особистості»;
- засвоїти теоретичні основи розуміння особистості як соціально-психологічного феномену;
- навчити студентів методам філософського аналізу особистості;
- сформувати у студентів вміння критично осмислювати основні ідеї філософської та психологічної спадщини та формувати власну теоретичну позицію в розумінні особистості;
- закласти у студентів навички застосування філософської методології для вирішення конкретних завдань в сфері психологічної теорії та практики;

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні **знати**:

- категоріальний апарат філософсько-психологічного дослідження особистості;
- уявлення про сучасний стан і тенденції розвитку філософсько-психологічних досліджень особистості;
- основні концепції щодо розуміння сутності особистості, які мали місце в історії філософії;
- способи структурування філософських та психологічних вчень щодо розуміння феномену особистості;
- нагальні проблеми сучасної персоналістичної парадигми;

- основні методи аналізу філософських текстів щодо особистості в контексті загальногуманітарної та літературно-художньої традиції;
- актуальну проблематику сучасного філософського мислення відносно розуміння феномену особистості;

вміти:

- застосовувати філософську методологію для вирішення практичних завдань в сфері психологічної теорії та практики;
- відтворювати концептуальні знання, набуті у процесі навчання та професійної діяльності, включаючи знання сучасних досягнень;
- розуміти та інтерпретувати основні теорії, принципи, методи і поняття філософії особистості та філософської антропології взагалі;
- застосовувати знання в практичних ситуаціях і розв'язувати складні непередбачувані задачі і проблеми у галузі психології, зокрема у психологічному консультуванні;
- розробляти методики психологічних тренінгів, які націлені на всебічний розвиток особистісного начала;
- діагностувати такі форми відносин в групі, які гальмують розвиток особистості, та запобігати формуванню таких відносин.

Дисципліна «Філософсько-психологічне дослідження особистості» є основою для вивчення комплексу гуманітарних дисциплін.

Методи проведення занять: лекції, практичні заняття.
Форма контролю: залік.

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

№ теми	Види занять	Лекційні заняття (год)		Практичні заняття (год)		Самостійна робота (год)	
		очна	заочна	очна	заочна	очна	заочна
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
1.	Методологічні засади дослідження проблеми особистості.	2	1				
2.1.	Гене́за та розвиток ідеї особистості в античній та середньовічній філософії та релігійно-теологічному світогляді.	2	1	2	1	4	8
2.2.	Ідея особистості у філософії XVII-XVIII ст.	2	1	2	1	4	8
2.3.	Розвиток ідеї особистості в філософії XIX – першої половини XX ст.	2	1	2	1	4	8
2.4.	Нові смислові конотації ідеї особистості в філософії другої половини XX – початку XXI ст.	2	1	2	1	4	8
3.	Особистість і трансцендентне. Трансцендентальне «я»: філософський та психологічний аспект.	2	2	2	1	8	16

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
4.1	Особистість та соціальні спільноти: народ, нація, релігійні, професійні спільноти, натовп.	2	1	2	1	5	10
4.2	Особистість та історія. Всесвітньо-історичні особистості.	2		2		5	10
5.1	Особистісна та знеособлена форма буття людини.	2	1	2	1	5	10
5.2	Зміна парадигми розвитку людини і суспільства як необхідна умова подолання антропологічної глобальної катастрофи.	2	1	2	1	5	10
6.	Психолог як концептуальний персонаж виховного процесу в суспільстві та закладах освіти.	2		2		6	12
7.	Особистість і критичне мислення.			2		10	20
8.	Перспективи людини та особистості: від людини до постлюдини, від особистості до постособистості.	2		4		10	20
	Всього	24	10	26	8	70	140

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Методологічні засади дослідження проблеми особистості

Розуміння поняття «особистість» у психології та у філософії дещо різне. В широкому сенсі слова особистість тотожна індивідуальності – це сукупність всіх психологічних властивостей людини. У середньому сенсі особистість є соціалізований суб'єкт, соціалізований індивід, сукупність соціальних ролей людини. У вузькому сенсі особистість є так звана «самість», «справжнє Я» людини. Особистість як людина, яка сама скеровує свій життєвий шлях. Особистість як відповідальний суб'єкт волевиявлення.

Е. Кант про автономність особистості. Автономність як здатність довільно починати ряд явищ (свобода). Автономність як здатність дати собі закон поведінки.

Цілісність особистості: ядро, інтегруюче начало Я – самосвідомість. Самосвідомість як суттєва властивість особистості. Особистість і рефлексія.

Особистість як сутність Я, як «Істинне Я». Особистість як здатність воістину сказати: «Я».

Поворот до людини. «Коперніканський поворот» Е. Канта. Персоналістський поворот: особистість як найвища (фундаментальна) метафізична реальність.

Особистість як єдність екстеріоризації, інтеріоризації і трансценденції. Л. Виготський: екстеріоризація та інтеріоризація. Трансценденція як націленість на вищі цінності: істину, красу, благо.

Неадекватність метафори «зовнішнє-внутрішнє». Душа (особистість) як «внутрішня людина». К. Маркс: що людина робить, те вона і є. М. Бахтін: істина вчинку.

Чи кожна людина є особистістю? Чи може існувати особистість поза людиною? поза суспільством? Обличчя і особистість.

«Втратити обличчя», «втратити особистість». Роздвоєння особистості – Є. Лець. Ф. Ніцше про надлюдину. Чи можлива надособистість? Чи буде надлюдина надособистістю? Особистість «менша» за суспільство, тотожна суспільству, «більша» за суспільство? Чи можлива особистість за межами суспільства? Особистість і Бог. Бог як особистість.

Тема 2.1. Генеза та розвиток ідеї особистості в античній та середньовічній філософії та релігійно-теологічному світогляді

Дискусія: чи був стародавній грек особистістю? Релігійно-міфологічні та психологічні витоки особистості. Нерелексивність героїв Гомера: голоси богів у їх свідомості.

Соціально-політичні та естетичні витоки. Поліс: хор і протагоніст. Есхіл – другий актор: Я і Ти. Persona як акторська маска – особистість як личина. Бог Перзу-Ферсу та звичай робити посмертну маску. Особистістю не народжуються, особистістю вмирають.

Юридичний аспект особистості: в римському праві особистість пов'язується з власністю та з соціальним статусом. Представництво. Магістрат як втілення міста. Громадянин як персона, місто як вища персона, магістрат – персона персон.

Філософсько-етичні витоки особистості. «Людина – міра всіх речей». «Пізнай самого себе». Даймоній Сократа як голос совісті. Сократ і Алквіад. Алквіад як homo novus.

Богословсько-теологічні витоки особистості. Виникнення особистості пов'язується з християнством. «За образом і подобою». Бог як особистість (надособистість). Зв'язок з питанням тринітарності: уся та іпостась, іпостась як лик. Спочатку іпостась – зовсім не сутність, а обличчя.

Боецій: «особистість – це індивідуальна субстанція розумної природи». Бертольд Регенсбурзький: «наша власна персона, яка створена за образом і подобою Бога та наділена свободною волею». Фома Аквінський: особистість – той, хто наділений гідністю і здатний до самостійного існування.

Тема гідності як виток ренесансного гуманізму. Індивідуалізм, гедонізм, креативність, максимальна само-

реалізація. Піко делла Мірандола: «Річ про гідність людини». Мірандола як попередник екзистенціалізму.

Особистість як надприродне і як надсоціальне.

Тема 2.2. Ідея особистості у філософії XVII-XVIII ст.

Дві тенденції світогляду XVII-XVIII ст. – механістична і рефлексивна. Р. Декарт: *cogito, ergo sum*. Найбільш достовірне – те, що знаходиться «в середині» суб'єкта.

Дж. Локк: «Що таке я?. Де ж тоді це я, якщо його немає ані у тілі, ані у душі? ... Моє я, тобто душа, яка робить мене тим, що я є. ... «Особистість» як я розумію це слово, є назвою для цього «я»».

Буржуазна особистість на практиці. Б. Франклін. Особистість і власність. «Я» і «моє», «ти» і «твое». Я як власник своїх думок, почуттів, бажань і т. ін. Особистість (особа) як судочинний термін. Шлях до трансцендентальної апперцепції Е. Канта: в апперцепції Я виявляється немов би фундаментальним власником своєї свідомості.

Й.-Г. Фіхте: діалектика Я і не-Я. Абсолютна достовірність положення «Я є Я». Я первісно помагає своє власне буття. Як із Я виходить не-Я? Це не зовсім ясно.

Г.В. Ф. Гегель: абсолютна ідея як єдність субстанції і суб'єкта. Абсолютна ідея – особистість чи безликий світовий розум? Чи не антропоморфний, але не безликий? Гегель – не антропоцентрист і не персоналіст. Вчення про всесвітньо-історичних особистостей: «світовий дух верхи на коні»; шкільний вчитель про Олександра Македонського; «світова історія не є арена щастя».

Тема 2.3. Розвиток ідеї особистості в філософії XIX – першої половини XX ст.

К. Маркс: «Людина не є абстракт... за своєю суттю вона є сукупність суспільних відносин». Відчуження: соціальний та особистісний аспект.

Ф. Ніцше: ненависть до сучасності та до посередньої людини. Нечиста совість і страх перед сусідом. Коли ми погоджуємось із загальними нормами середовища, ми втрачаємо

себе. «Ніхто не наважується проявити свою особистість, але кожен носить маску або освіченої людини, або вченого, або поета, або політика».

Особистість (persona) як маска і як зривання маски. Справжнє обличчя, яке приховується під маскою. Високий і низький міф про людину: а якщо під маскою – монстр?

«Егоїзм» як метафізичний концепт абсолютності кожної особистості та її відповідальності за себе и за світ.

Персоналістський потенціал вчення про надлюдину. Позитивні і негативні аспекти гібрису. Не антигуманізм, а надгуманізм Ніцше: він потребує від особистості її самопоходання.

Персоналістський потенціал вчення про смерть Бога. Гіпервідповідальність надособистості: вона здатна відповісти за весь світ. Особистість як центр буття. Надлюдина як стан реалізованої абсолютності особистості.

3. Фрейд: підсвідоме; структура особистості. Особистість та комплекс Едипу, особистість та лібідо. Сублімація. Неофрейдисти: К. Г. Юнг, К. Хорні, А. Адлер. Е. Фромм: форми втечі від свободи. Особистість і конформізм. Мати чи бути?

Екзистенціалізм. «Існування передують сутності». Фундаментальна онтологія М. Гайдеггера. Гайдеггер не визнає за поняттям «особистість» принципової значущості. Das Man: повсякденність, балачки, вміння-бути-у-світі. Занедбаність і турбота. Що означає «знайти і втратити себе».

Da-sein – при-сутність. Сутність перестала відігравати вирішальну роль в життєдіяльності людини. Екзистенція – не просто існування, а справжнє існування. Зов буття – гностичні мотиви у світогляді Гайдеггера. Усвідомлення смертності як фундаментальна основа екзистенції.

М. Бердяєв, Ж.-П. Сартр, А. Камю. Камю про основне питання філософії.

Персоналізм. Особистість – найважливіша онтологічна категорія, самопрояв буття.

Е. Муньє: становлення особистості співпадає із загальним рухом людської історії до цивілізованого способу буття, до справжньої культури і духовності. Три виміри особистості: покликання, втілення і причетність.

Здійснитися особистість може тільки через прагнення до втілення себе і до суспільного визнання. Провідні характеристики буття особистості: залучення – відповідальне осмислення присутності у світі; трансцендування – перманентне самоподолання людини в її русі до абсолютного начала.

Первісний досвід особистості – це досвід іншої особистості. «Ти» і «Ми» передують «Я» і завжди супроводжують «Я». особистість за своєю суттю комунікативна. Комунікація як метафізична здатність особистості. Протиборство двох тенденцій в особистості: прагнення до індивідуального і тяга до співтовариства.

М. Бубер. «Я і Ти». Я – Ти – Воно. Різке розмежування Ти і Воно. Первісність Ти: лише той здатний воістину сказати «Я», хто здатний воістину сказати «Ти». Істина – проміж Я і Ти. Істина знаходиться у події зустрічі. Бог як абсолютне Ти. Не тільки Бог потрібний людині, але і людина потрібна Богові.

Дві основні тенденції в розумінні особистості: 1) сутність особистості суто соціальна; 2) за своєю суттю особистість виходить за межі соціальності.

Тема 2.4. Нові смислові конотації ідеї особистості в філософії другої половини XX – початку XXI ст.

Когнітивна теорія особистості. Ж. Піаже. Дж. Келлі. Представники когнітивістської орієнтації віддають перевагу розвитку інтелектуально-пізнавальної сфери психіки особистості. Особистість – система особистісних конструктів, в яких відбувається обробка особистого досвіду людини.

Діяльнісна теорія особистості. Особистість як свідомий суб'єкт, який займає певне положення в суспільстві і, в свою чергу, виконує корисну для соціуму суспільну роль.

Школа Л. С. Виготського. Теорія особистості А. Н. Леонтьєва. Її подальший розвиток (А. Г. Асмолов, Б. С. Братусь, В. А. Петровский і ін.).

Гуманістична теорія особистості. А. Маслоу. Піраміда Маслоу.

Диспозиціональна теорія особистості. З точки зору цієї теорії, особистість – це система темпераменту і соціально обумовлених властивостей.

Сучасні теорії особистості. До них відносять: соціодинамічних (теорія поведінки особистості, в якій домінує поведінка характерна саме зовнішньої ситуації), інтернаціоналістську (взаємодія внутрішніх і зовнішніх чинників) і теорію рис (теорія типів особистості, в основі якої лежить різниця окремих рис різних людей або ж особистісна цілісність).

Г. Оллпортом і Р. Кеттелом було розпочато розробку теорії, що отримала назву теорії рис. Її можна віднести до розряду психодинамічних, експериментальних, структурно-динамічних, що охоплюють все життя людини і описують його як особистість в поняттях, що характеризують внутрішні, психологічні, властивості. Р. Кеттелу вдалося виявити 16 різних особистісних рис. Існує щонайменше 33 такі риси, які є необхідними і достатніми для повного психологічного опису особистості. В цілому ж в численних дослідженнях, виконаних до теперішнього часу в руслі теорії рис, стисло описані близько 200 таких рис.

Е. Берн: транзакційний аналіз.

В. Франкл. «Людина в пошуках смислу».

С. Гроф. Трансперсональна психологія.

Питання про сутність та характерні риси постмодернової особистості.

Тема 3. Особистість і трансцендентне. Трансцендентальне «я»: філософський та психологічний аспект

А. Рембо: «Я – це хтось інший».

Чи зводиться зміст особистості до соціального? Ні. Трансцендентальне в особистості є те, що виходить за межі соціального.

Е. Кант: трансцендентальне пізнання – не пізнання об'єктів, а пізнання того, як можливо пізнання а пріорі, тобто воно спрямоване на саме пізнання.

Трансцендентальна апперцепція – судження «я мислю» супроводжує всі мої уявлення. Ця апперцепція є трансцендентальною єдністю самосвідомості. Метафора пустого екрану. Завдяки трансцендентальній єдності апперцепції багатоманітність споглядань поєднується в поняття про об'єкт. Емпіричний і трансцендентальний рівні суб'єкта. Емпіричний: індивідуально-психологічні особливості людини. Трансцендентальний: всезагальні визначення людини як такої. Трансцендентальне Я – це сутність, яка мислить в нас.

Трансцендентальне і трансцендентне. Бог говорить Мойсею: «Я той, хто Я є». Мойсей – євреям: ««Я є» послав мене до вас». «Я є той, хто Я є» означає: «той, хто воістину є». Трансцендентальне Я – це те в мені, що воістину є.

Середньовічні містики: Бог є у всіх речах, і він є найбільш суттєве в речах, якими вони не є самі по собі. В кожній речі Бог є дещо більше, ніж ця річ. І це стосується і такої «речі» як Я. Невимовність Бога і невимовність душі. Бог не може відрізнити себе від душі. Але тоді це означає, що сама душа Мойсея, сама його самість промовляла до нього з палаючого куща. В одному гностичному тексті людина усвідомлює саму себе не просто вісником світлих сутностей – вона усвідомлює себе Найвищою Світлою Сутністю.

Уявний діалог з Рембо. Рембо: «Я – це хтось інший». – «Хто саме?» – «Бог».

Тема 4.1. Особистість та соціальні спільноти:

народ, нація, релігійні, професійні спільноти, натовп

Суспільство – складна, багатошарова, ієрархізована система великих и малих груп. Народ – етнічна спільнота людей, які належать до нижчих та середніх щаблів соціальної ієрархії. Еліта – етнічна спільнота людей, які належать до вищих щаблів соціальної ієрархії. Висока і низька ступінь «особистісності» народу. Висока і низька ступінь «особистісності» еліти. Можливі варіанти: ОН > ОЕ, ОЕ > ОН.

Труднощі з визначенням нації. Б. Андерсон: «Уявлені спільноти». Позначка «ельф» у паспорті. Е. Сміт: східна і західна

традиції в розумінні нації. Східна традиція: пріоритет «крові», історії, мови, культури. Західна традиція: пріоритет політичних і правових інститутів.

Націоналізм є ворожим особистості. Чи можлива авторитарна особистість? Чи можлива тоталітарна особистість?

Особистість і клас. Особистість і професійні групи. Особистість і розподіл праці: відчуження, професійний кретинізм. Особистість і релігійні спільноти. Особистість і церква, особистість і тоталітарна секта. Парадоксальність релігійного аспекту особистості: трансцендентальне Я і вузьколобистість фанатика.

Натовп – неструктурована велика група, яка склалась стихійно, відрізняється високою емоційністю та складається з представників різних соціальних страт. Г. Лебон, Г. Тард, С. Московічі. Ворожість натовпу до особистості. Натовп і вождь. Вождь маніпулює натовпом, а натовп живить вождя енергією. Вождь як особистість.

Тема 4.2. Особистість та історія.

Всесвітньо-історичні особистості

Особистість як продукт і як творець історії. Особистість як об'єкт і як суб'єкт подіювання. Форми історичного відчуження.

Всесвітньо-історичні особистості. Г. В. Ф. Гегель: «хитрість розуму» і всесвітньо-історичні особистості. Т. Карлейль: герої та героїчне в історії. Культ Наполеона в XIX ст. Ф. Достоевський і Л. Толстой як борці проти цього культу. Ворожість історії до особистості в романі Л. Толстого «Війна та мир» та в романі В. Гроссмана «Життя та доля». М. Еліаде: «жах історії».

Всесвітньо-історичні особистості в соціально-політичній історії і в історії культури. Діалектика історичного і культурного: Олександр Македонський і Аристотель, Наполеон і Гегель, Ленін і Маркс, Гітлер і Ніцше.

Е. Хоффер «Людина переконана» («По-справжньому віруюча»). Парадокс: по-справжньому віруюча людина має багато особистісних параметрів. Історію рухають не раціональні скептики, а по-справжньому віруючі фанатики.

Парадокс сучасної епохи: потреба у всесвітньо-історичній особистості – і «обміління» особистостей. Чи означає це, що кожний повинен стати особистістю?

Тема 5.1. Особистісна та знеособлена форма буття людини

В історії філософії та соціальній філософії простежуємо ідею двох форм буття людини й суспільства: особистісної та знеособленої. Говорячи сучасною філософською мовою, Платон сформулював онтологічний закон: пріоритет у суспільстві має належати індивідам особистісного рівня розвитку.

Ідея знеособленої й особистісної форми буття не пройшла повз свідомість А. Августина. Свої уявлення про дві форми буття теолог узагальнив у твердженнях: град земний і град Божий.

Ідея особистісного суспільства як досконалої форми буття була предметом теоретичних зусиль Й. Фіхте. Пошуки нової форми життєдіяльності філософ здійснює в контексті призначення людини й суспільства і трактує її як повну згоду людини з власною сутністю.

Предметом дослідження П. Сорокіна була проблема: як знеособлену форму буття людини трансформувати в особистісну. Для її вирішення учений звертається до феномену любові й накреслює такі кроки: необхідно збільшити кількість апостолів любові, тобто особистостей, здатних бути її уособленням, творців любові серед філософів, учених, митців; навчити пересічну людину продукувати любов; створити соціальні та культурні інститути, які мають стати її продуцентами.

Е. Муньє критикує сучасне йому суспільство за його знеособленість і вважає, що людство охопив процес деградації. Основну тенденцію розвитку людської спільноти філософ вбачав у реалізації ідеї особистості, оскільки цінності людського буття рухаються в бік персоналізму. Під особистісним суспільством філософ розумів суспільство, у якому реалізовується пріоритет особистості над матеріальними потребами.

Е. Фромм формулює ознаки суспільства, розбудованого на принципах *мати* й *володіти*: відсутність гуманізму, бо все

розбудоване на економічній ефективності; загальна відчуженість і внутрішня пасивність людини; емоційна прив'язаність до неживого, байдужість до життя й відсутність благоговіння перед усім живим (некрофілія). Зазначені ознаки філософ інтегрує у твердженні: зникло особистісне спілкування.

Суттєвий внесок у розуміння причин кризи суспільного буття здійснив Римський Папа Іван-Павло Сучасне суспільство Іван-Павло II характеризує як далеке від вимог справедливості й, тим більше, від суспільної любові. Для характеристики змісту суспільного буття понтифік використовує поняття Е. Фромма «мати» й «бути». З боєм і тривогою Іван-Павло II зазначає, що сучасна людина більше орієнтується на «мати», а не на «бути», це призводить до того, що вона втрачає свою сутність. У цій драмі ніхто не може залишатися байдужим. Понтифік у дусі ідей Е. Муньє й Е. Фромма говорить про необхідність революційних змін у людській свідомості незалежно від ідеологічної орієнтації людини.

Тема 5.2. Зміна парадигми розвитку людини і суспільства як необхідна умова подолання антрополого-глобальної катастрофи

Вичерпаність знеособленої тенденції європейського життя в епоху модерну першим відчув Ф. Ніцше й поставив діагноз: європейська людина втратила смисл життя, і постало «Nihil», «Ніщо». В афористичній формі це було висловлено як «Бог помер», тобто християнські – особистісні – цінності перестали відігравати пріоритетну роль у житті людини. Отож, криза охопила не лише сферу людських відносин, але й духовні основи суспільства. Так, Ф. Ніцше пророче зазначив: «Грядуть часи, коли вестимуть боротьбу за панування над землею, – її вестимуть в ім'я *Фундаментальних філософських учень*».

А. Швейцер доводить необхідність повернення в суспільну й філософську думку істини про первинність духовного й наголошує, що освічені й неосвічені мають усвідомити, що ми живемо в епоху відсутності світогляду, що буття втратило сенс, тому постало завдання повернути в суспільну свідомість

ідею про відродження культури й світогляду Філософ намагається з'ясувати загальні вимоги до сучасного світогляду. Перша вимога – це здатність до мислення. Для вирішення цієї проблеми є лише один шлях: кожному з нас слід зосередити увагу на власній сутності. Мислитель стверджує, що світогляд починається з благоговіння перед життям.

В роботах Е. Гуссерля проходить ідея необхідності переходу людства на рівень «істинного людства», на рівень етичної й розумної людини. Рівень «істинного людства» філософ пов'язує з категоричним імперативом Е. Канта: людина не має бездумно існувати, а мусить підпорядкувати своє життя моральному закону. Філософ доходить висновку, що етичне вдосконалення людини й суспільства органічно пов'язані, а тому висуває вимоги до суспільства: воно має навчитися дотримуватися філософських ідей. Е. Гуссерля турбує проблема: «Як слід перетворювати це знецінене культурне життя на *розумне* життя?» Оновлення людини й суспільства має стати соціальною проблемою, а початком цього процесу є питання самовизначення й самосвідомості. Людина повинна переосмислити свої мотиви, цілі, засоби діяльності, здібності, можливості й напрям розвитку.

Знеособлена парадигма буття людини як перетворена форма – це логічне завершення панування посередньої людини. Вона є результатом штучного розв'язання суперечностей між сутністю та існуванням, між прагненням людини до вдосконалення та чинними умовами існування, які контролює посередня людина. Суспільне буття епохи модерну й постмодерну відтворювалося шляхом збудження в людині потреб до надмірного споживання та матеріального комфорту, що призвело до розбалансування відносин людини з природою, перманентних соціальних революцій, воєн, глобального тероризму й, урешті-решт, до стану духовної порожнечі. Отже, парадигма знеособленого буття виявилася вичерпаною як із зовнішнього боку (технологічного й соціально-політичного), так і з внутрішнього (психологічного й духовного). Уважаємо, що нова парадигма буття можлива лише в тому випадку, якщо

пріоритет у суспільстві належатиме особистостям. Особистісне начало гармонізує всі аспекти буття на основі пріоритету духовного над матеріальним, тоді як знеособлене вносить дисгармонію й хаос.

Тема 6. Психолог як концептуальний персонаж виховного процесу в суспільстві та закладах освіти

Незважаючи на інтенсивний розвиток психології, спостерігаємо брак конструктивних ідей щодо місії психолога в умовах знеособленої парадигми буття людини. Матеріальний розвиток руйнує духовні надбання, здійснюється матеріалізація духу, посилюються загрозливі тенденції до знеособлення людини, проте деякі психологи майже не реагують на факт антропологічної катастрофи, оскільки спрощено ставляться до свого призначення в суспільстві. Одну з причин цієї драматичної, а, можливо, трагічної ситуації вбачаємо в застарілій Я-концепції психолога.

Без активної участі психолога людство нездатне вийти за межі знеособленого буття. На основі метафізичної теорії особистості сформулюємо місію психолога в сучасному суспільстві й системі освіти зокрема. *По-перше*, мусить бути діагностом духовної та психологічної атмосфери в суспільстві; разом з філософом нести професійну, моральну відповідальність за наявність у суспільстві критичної маси особистостей та особистісний напрям розвитку людини й суспільства; бути помічником філософа в розбудові особистісної парадигми буття людини. Соціальне призначення психолога – створити в суспільстві особистісну атмосферу й позитивні очікування щодо гуманістичного змісту метафізичної теорії особистості. *По-друге*, повинен сприяти трансформації знеособленої моделі освітнього процесу в особистісну. *По-третє*, психологи мають сформулювати соціальне замовлення на розвиток здібностей людини й духовне вдосконалення. Метою й результатом професійної діяльності психолога в закладах освіти має бути розвиток здібностей учнів і формування в них потреби в духовному вдосконаленні. Психолог має бути уособленням особистості і своїм способом життя доводити, що духовне вдоско-

налення можливе, допомагати тим, хто прагне розвивати власний потенціал. Професійна кваліфікація психолога має вимірюватися вмінням розвивати здібності людини та сприяти її духовному вдосконаленню.

Тема 7. Особистість і критичне мислення.

Рефлексія як важлива властивість особистості.

Е. Фромм: власне і невласне мислення.

Критичне мислення як комплекс явищ, який містить у собі не тільки певний набір інтелектуальних вмінь, але і передбачає усвідомлення процесу свого мислення, наявність певних психологічних установок та здатність використовувати вміння та навички у навчальній діяльності та повсякденному житті. Критичне мислення – це складний вид розумової діяльності, який допомагає студенту піддавати сумніву, аналізувати та оцінювати інформацію, що отримана, знаходити найбільш ефективні шляхи вирішення навчальних та повсякденних задач і проблем. Це мислення, яке базується на високому рівні сприйняття, розуміння, аналізу та оцінки інформації.

Людина, яка мислить критично, повинна володіти такими здібностями і вміннями як постійне прагнення до отримання нових знань, пошуку вірного рішення, сумніву відносно загальноприйнятних істин. Вона повинна усвідомлювати власний процес мислення і намагатись його вдосконалити. Вона здатна виробляти власну думку, ставити ціль, враховувати думку інших. Для неї притаманна у високій мірі потреба в аналізі і оцінці, у знаходженні та виправленні помилок, прийнятті правильних рішень у різноманітних ситуаціях. Отже, критичне мислення є інтегративною властивістю особистості.

Тема 8. Перспективи людини та особистості: від людини до постлюдини, від особистості до постособистості

Біологічна еволюція і соціальна історія. П. Тейяр де Шарден: людина – не статична вершина еволюції.

Науково-технічний прогрес, науково-технічні революції.

Можливості та загрози сучасних технологій: нові ліки, біотехнології, генна інженерія, клонування. Інформаційно-комп'ютерні технології, штучний інтелект, кіборги. Дискусія щодо природи людини. Ф. Фукуяма: сучасні технології як загроза людській гідності.

Умовність межі між природним і штучним. Народження і творіння в теологічному і філософському сенсі. Умовність відмінності між народженням і творінням.

Виклики і турботи сучасності. Можливість радикального розриву в спільноті *homo sapiens*. Морлоки та елої. Люди і домашні тварини. Люди і машини. Людина і постлюдина. Ю. Н. Харарі: від тварини через *homo sapiens* до *homo deus*. Виробництво тіл, мізків та інтелекту в найближчому майбутньому. Люди зіллються з машинами в єдине ціле.

Суперечки навколо трансгуманізму. Чи буде постлюдина особистістю? Чи буде вона надособистістю? П. Тейяр де Шарден: у великій еволюційній грі людина одночасно є гравцем, картами і ставкою. Технологічний, соціальний і духовний сенс трансформації людини і особистості.

ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 2.1. Генеза та розвиток ідеї особистості в античній та середньовічній філософії та релігійно-теологічному світогляді

1. Релігійно-міфологічні, психологічні та соціально-політичні витоки становлення особистості у античному суспільстві.
2. Людське і особистісне в філософський думці античності.
3. Розуміння особистості в світогляді середньовічного християнства.
4. Гуманізм епохи Ренесансу як новий погляд на особистість.
5. Чи були стародавній грек та людина середньовіччя особистостями?

Література:

Основна: 15, 19, 20, 30.

Допоміжна: 2, 10, 17, 30.

Тема 2.2. Ідея особистості у філософії XVII-XVIII ст.

1. Механістичне і рефлексивне розуміння особистості в філософській думці XVII-XVIII ст.
2. Вчення про особистість в німецькій класичній філософії.
3. Ранньобуржуазна особистість в повсякденному житті. Буржуазний етос.

Література:

Основна: 16, 19, 21, 22, 30.

Допоміжна: 12, 14, 15.

Тема 2.3. Розвиток ідеї особистості в філософії XIX – першої половини XX ст.

1. Особистість в марксизмі: теорія і практика.
2. Ф. Ніцше: від людини – до надлюдини. Від особистості – до надособистості?

3. Вчення про особистість у фрейдизмі на неофрейдизмі.
4. Розуміння особистості в екзистенціалізмі.
5. Персоналізм – філософія особистості.
6. Діалогічне розуміння особистості. Діалектика Я і Ти. Особистість і вчинок.

Література:

Основна: 1, 8, 12, 13, 24, 25, 30.

Допоміжна: 6, 7, 10, 11, 22, 23, 27, 29.

Тема 2.4. Нові смислові конотації ідеї особистості в філософії другої половини XX – початку XXI ст.

1. Ідея особистості в українській філософській традиції.
2. Розуміння особистості в структуралістському світогляді.
3. Постмодерністський світогляд і загроза розпаду цілісної особистості.
4. Новий гуманізм з гедоністичними мотивами: криза чи відродження особистості?

Література:

Основна: 13, 14, 17, 23, 28.

Допоміжна: 4, 5, 8, 9, 10, 19, 25.

Тема 3. Особистість і трансцендентне. Трансцендентальне «я»: філософський та психологічний аспект

1. Особистість, трансцендентне і трансцендентальне. Трансцендування як суттєва властивість особистості.
2. Вчення Е. Канта про трансцендентальну апперцепцію.
3. Трансцендентальне Я: філософський та психологічний аспект.

Література:

Основна: 3, 11, 23, 28

Допоміжна: 11, 13, 15, 18, 20, 29

Тема 4.1. Особистість та соціальні спільноти: народ, нація, релігійні, професійні спільноти, натовп

1. Дві тенденції в розумінні особистості: соціальна та поза-соціальна сутність особистості.
2. Особистість як соціалізований індивід.
3. Особистість та соціальні спільноти:
 - А) особистість, народ, нація;
 - Б) особистість та релігійні спільноти;
 - В) особистість в структурі соціальної стратифікації;
 - Г) особистість і натовп.

Література:

Основна: 6, 10, 17, 27.

Допоміжна: 3, 4, 7, 8, 9, 21, 23, 27.

Тема 4.2. Особистість та історія. Всесвітньо-історичні особистості

1. Історія як *magistra vitae*.
 2. Пересічна людина та всесвітньо-історична особистість.
- Г. В. Ф. Гегель про всесвітньо-історичні особистості.
3. Особистість та «жах історії».
 4. Особистість та «кінець історії».
 5. Особистість та історія в романі В. Гроссмана «Життя і доля».

Література:

Основна: 1, 6, 14, 27.

Допоміжна: 5, 6, 9, 17, 19, 21, 23, 26, 30.

Тема 5.1. Особистісна та знеособлена форма буття людини

1. Дві форми буття людини: особистісна та знеособлена.
2. Метафізичний смисл особистісної форми буття.
3. Протиріччя між особистісною та знеособленою формою буття в історії та сучасності.

Література:

Основна: 2, 3, 7, 8, 12, 13, 15, 18, 24.

Допоміжна: 4, 5, 6, 8, 9, 13, 18, 20, 22, 24, 28.

Тема 5. 2. Зміна парадигми розвитку людини і суспільства як необхідна умова подолання антрополого-глобальної катастрофи

1. Знеособлена форма буття та сучасна антрополого-глобальна катастрофа.

2. Зміна парадигми розвитку людини й суспільства як необхідна умова подолання антропного-глобальної катастрофи.

3. Філософія єдності людини та світу як онтологічна умова особистісної парадигми буття людини в епоху глобалізації.

Література:

Основна: 6, 13, 14, 23, 26.

Допоміжна: 3, 5, 13, 19, 20, 22, 24, 25, 28.

Тема 6. Психолог як концептуальний персонаж виховного процесу в суспільстві та закладах освіти

1. Психолог як концептуальний персонаж виховного процесу в суспільстві та школі.

2. Я-концепція освітянина в умовах необхідності трансформації знеособленої моделі навчально-виховного процесу в особистісну.

3. Я-концепція митця, або персональна відповідальність митця за особистісне начало суспільного буття.

4. Я-концепція політика в умовах необхідності трансформації знеособленої парадигми буття в особистісну.

Література:

Основна: 6, 9, 18, 23, 28.

Допоміжна: 1, 3, 9, 14, 25.

Тема 7. Особистість і критичне мислення

1. Особистість і критичне мислення.
2. Соціалізація і рефлексія як неявне протиріччя особистісного розвитку.
3. Логіка та іронія.
4. Е. Фромм про конформістську людину та власне і невласне мислення.
5. Е. Хоффер про фанатичну свідомість та критичне мислення.

Література:

Основна: 17, 18, 20, 25, 27.

Допоміжна: 9, 14, 15, 25, 27.

Тема 8. Перспективи людини та особистості: від людини до постлюдини, від особистості до постособистості

1. Природа людини.
2. Філософські, релігійні та біологічні аспекти переходу від людини до постлюдини.
3. Від особистості – до постособистості?
4. Трансгуманізм та постгуманізм: філософська мода чи адекватна відповідь на виклик сучасності?
5. П. Тейяр де Шарден про метафізичну відповідальність людини в процесі еволюції. Чи буде досягнута точка Омега?

Література:

Основна: 5, 14, 26, 28.

Допоміжна: 5, 8, 19, 22, 24, 26, 28.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Тема 2.1. Генеза та розвиток ідеї особистості в античній та середньовічній філософії та релігійно-теологічному світогляді

1. Підготувати реферати:

- Співвідношення понять «індивід», «індивідуальність», «особистість».
- Чи була антична людина особистістю?
- Християнський світогляд як основа розуміння особистості в європейській культурі.

2. Виконати контрольні завдання:

- Релігійно-міфологічні, психологічні та соціально-політичні витоки становлення особистості у античному суспільстві.
- Людське і особистісне в філософській думці античності.
- Розуміння особистості в світогляді середньовічного християнства.
- Гуманізм епохи Ренесансу як новий погляд на особистість.

Тема 2.2. Ідея особистості у філософії XVII-XVIII ст.

1. Підготувати реферати:

- Буржуазна особистість і приватна власність.
- Розуміння особистості в філософії французьких просвітителів XVIII ст.
- Розуміння особистості Е. Кантом і Г. В. Ф. Гегелем: схожість та відмінність.

2. Виконати контрольні завдання:

- Механістичне і рефлексивне розуміння особистості в філософській думці XVII-XVIII ст.
- Вчення про особистість в німецькій класичній філософії.
- Ранньобуржуазна особистість в повсякденному житті. Буржуазний етос.

Тема 2.3. Розвиток ідеї особистості в філософії XIX – першої половини XX ст.

1. Підготувати реферати:
 - Особистісний радикалізм філософії Ф. Ніцше.
 - Комунікативні та діяльні аспекти особистості.
 - Екзистенціалістське і персоналістське розуміння особистості.
2. Виконати контрольні завдання:
 - Особистість в марксизмі: теорія і практика.
 - Ф. Ніцше: від людини – до надлюдини. Від особистості – до надособистості?
 - Вчення про особистість у фрейдизмі на неофрейдизмі.
 - Розуміння особистості в екзистенціалізмі.
 - Персоналізм – філософія особистості.

Тема 2.4. Нові смислові конотації ідеї особистості в філософії другої половини XX – початку XXI ст.

1. Підготувати реферати:
 - Вчення про особистість у школі Л. Виготського.
 - Сучасні теорії особистості.
 - Сутність та характерні риси постмодернної особистості.
2. Виконати контрольні завдання:
 - Ідея особистості в українській філософській традиції.
 - Розуміння особистості в структуралістському світогляді.
 - Постмодерністський світогляд і загроза розпаду цілісної особистості.
 - Новий гуманізм з гедоністичними мотивами: криза чи відродження особистості?

Тема 3. Особистість і трансцендентне. Трансцендентальне «я»: філософський та психологічний аспект.

1. Підготувати реферати:
 - Людина як особистість, Бог як надособистість.
 - Особистість і душа.
 - Особистість і самосвідомість.
2. Виконати контрольні завдання:
 - Особистість, трансцендентне і трансцендентальне. Трансцендування як суттєва властивість особистості.

- Вчення Е. Канта про трансцендентальну апперцепцію.
- Трансцендентальне Я: філософський та психологічний аспект.

Тема 4.1. Особистість та соціальні спільноти: народ, нація, релігійні, професійні спільноти, натовп

1. Підготувати реферати:
 - Особистість і нація.
 - Особистість і клас.
 - Натовп, вождь і особистість.
2. Виконати контрольні завдання:
 - Дві тенденції в розумінні особистості: соціальна та поза-соціальна сутність особистості.
 - Особистість як соціалізований індивід.
 - Особистість та соціальні спільноти.

Тема 4.2. Особистість та історія. Всесвітньо-історичні особистості

1. Підготувати реферати:
 - Форми історичного відчуження особистості.
 - Всесвітньо-історична особистість і пересічна людина як особистість.
 - Культ історичних героїв та особистість.
 2. Виконати контрольні завдання:
 - Історія як *magistra vitae*.
 - Пересічна людина та всесвітньо-історична особистість.
- Г. В. Ф. Гегель про всесвітньо-історичні особистості.
- Особистість та «жах історії».
 - Особистість та «кінець історії».
 - Особистість та історія в романі В. Гроссмана «Життя і доля».

Тема 5.1. Особистісна та знеособлена форма буття людини

1. Підготувати реферати:
 - Шляхи трансформації сучасного знеособленого суспільства в особистісне суспільство.
 - Любов як особистісна форма буття.

- «Мати» і «бути» як модуси буття особистості.
- 2. Виконати контрольні завдання:
 - Дві форми буття людини: особистісна та знеособлена.
 - Метафізичний смисл особистісної форми буття.
 - Протиріччя між особистісною та знеособленою формою буття в історії та сучасності.

Тема 5.2. Зміна парадигми розвитку людини і суспільства як необхідна умова подолання антрополого-глобальної катастрофи

1. Підготувати реферати:
 - Парадигма знеособленого буття у сучасному соціумі.
 - Необхідність «особистісної революції» у сучасному суспільстві.
 - Пріоритет духовного над матеріальним як умова особистісного розвитку.
2. Виконати контрольні завдання:
 - Знеособлена форма буття та сучасна антрополого-глобальна катастрофа.
 - Зміна парадигми розвитку людини й суспільства як необхідна умова подолання антропного-глобальної катастрофи.
 - Філософія єдності людини та світу як онтологічна умова особистісної парадигми буття людини в епоху глобалізації.

Тема 6. Психолог як концептуальний персонаж виховного процесу в суспільстві та закладах освіти

1. Підготувати реферати:
 - Особистісна місія психолога в сучасному суспільстві.
 - Шляхи трансформації знеособленої моделі освітнього процесу в особистісну.
 - Психолог як уособлення особистості.
2. Виконати контрольні завдання:
 - Психолог як концептуальний персонаж виховного процесу в суспільстві та школі.
 - Я-концепція освітянина в умовах необхідності трансформації знеособленої моделі навчально-виховного процесу в особистісну.

- Я-концепція митця, або персональна відповідальність митця за особистісне начало суспільного буття.
- Я-концепція політика в умовах необхідності трансформації знеособленої парадигми буття в особистісну.

Тема 7. Особистість і критичне мислення

1. Підготувати реферати:
 - Рефлексія як важлива властивість особистості.
 - Сутність та особливості критичного мислення.
 - Критичне мислення як інтегративна властивість особистості.
2. Виконати контрольні завдання:
 - Особистість і критичне мислення.
 - Соціалізація і рефлексія як неявне протиріччя особистісного розвитку.
 - Логіка та іронія.
 - Е. Фромм про конформістську людину та власне і невласне мислення.
 - Е. Хоффер про фанатичну свідомість та критичне мислення.

Тема 8. Перспективи людини та особистості: від людини до постлюдини, від особистості до постособистості

1. Підготувати реферати:
 - Можливості і загрози сучасних технологій для особистісної форми буття.
 - Особистість і природа людини.
 - Чи буде постлюдина особистістю?
2. Виконати контрольні завдання:
 - Філософські, релігійні та біологічні аспекти переходу від людини до постлюдини.
 - Від особистості – до постособистості?
 - Трансгуманізм та постгуманізм: філософська мода чи адекватна відповідь на виклик сучасності?
 - П. Тейяр де Шарден про метафізичну відповідальність людини в процесі еволюції. Чи буде досягнута точка Омега?

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

1. Співвідношення понять «індивід», «індивідуальність», «особистість».
2. Чи була антична людина особистістю?
3. Християнський світогляд як основа розуміння особистості в європейській культурі.
4. Буржуазна особистість і приватна власність.
5. Розуміння особистості в філософії французьких просвітників ХУІІІ ст.
6. Розуміння особистості Е. Кантом і Г. В. Ф. Гегелем: схожість та відмінність.
7. Особистісний радикалізм філософії Ф. Ніцше.
8. Комунікативні та діяльнісні аспекти особистості.
9. Екзистенціалістське і персоналістське розуміння особистості.
10. Вчення про особистість у школі Л. Виготського.
11. Сучасні теорії особистості.
12. Сутність та характерні риси постмодернної особистості.
13. Людина як особистість, Бог як надособистість.
14. Особистість і душа.
15. Особистість і самосвідомість.
16. Особистість і нація.
17. Особистість і клас.
18. Натовп, вождь і особистість.
19. Форми історичного відчуження особистості.
20. Всесвітньо-історична особистість і пересічна людина як особистість.
21. Культ історичних героїв та особистість.
22. Шляхи трансформації сучасного знеособленого суспільства в особистісне суспільство.
23. Любов як особистісна форма буття.
24. «Мати» і «бути» як модуси буття особистості.

25. Парадигма знеособленого буття у сучасному соціумі.
26. Необхідність «особистісної революції» у сучасному суспільстві.
27. Пріоритет духовного над матеріальним як умова особистісного розвитку.
28. Особистісна місія психолога в сучасному суспільстві.
29. Шляхи трансформації знеособленої моделі освітнього процесу в особистісну.
30. Психолог як уособлення особистості.
31. Рефлексія як важлива властивість особистості.
32. Сутність та особливості критичного мислення.
33. Критичне мислення як інтегративна властивість особистості.
34. Можливості і загрози сучасних технологій для особистісної форми буття.
35. Особистість і природа людини.
36. Чи буде постлюдина особистістю?

ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ

1. Релігійно-міфологічні, психологічні та соціально-політичні витоки становлення особистості у античному суспільстві.

2. Людське і особистісне в філософській думці античності.

3. Розуміння особистості в світогляді середньовічного християнства.

4. Гуманізм епохи Ренесансу як новий погляд на особистість.

5. Чи були стародавній грек та людина середньовіччя особистостями?

6. Механістичне і рефлексивне розуміння особистості в філософській думці XVII-XVIII ст.

7. Вчення про особистість в німецькій класичній філософії.

8. Ранньобуржуазна особистість в повсякденному житті. Буржуазний етос.

9. Особистість в марксизмі: теорія і практика.

10. Ф. Ніцше: від людини – до надлюдини. Від особистості – до надособистості?

11. Вчення про особистість у фрейдизмі на неофрейдизмі.

12. Розуміння особистості в екзистенціалізмі.

13. Персоналізм – філософія особистості.

14. Діалогічне розуміння особистості. Діалектика Я і Ти. Особистість і вчинок.

15. Ідея особистості в українській філософській традиції.

16. Розуміння особистості в структуралістському світогляді.

17. Постмодерністський світогляд і загроза розпаду цілісної особистості.

18. Новий гуманізм з гедоністичними мотивами: криза чи відродження особистості?

19. Особистість, трансцендентне і трансцендентальне. Трансцендування як суттєва властивість особистості.

20. Вчення Е. Канта про трансцендентальну аперцепцію.

21. Трансцендентальне Я: філософський та психологічний аспект.

22. Дві тенденції в розумінні особистості: соціальна та позасоціальна сутність особистості.

23. Особистість як соціалізований індивід.

24. Особистість та соціальні спільноти.

25. Пересічна людина та всесвітньо-історична особистість.

Г. В. Ф. Гегель про всесвітньо-історичні особистості.

26. Особистість та «жах історії».

27. Особистість та «кінець історії».

28. Особистість та історія в романі В. Гроссмана «Життя і доля».

29. Дві форми буття людини: особистісна та знеособлена.

30. Метафізичний смисл особистісної форми буття.

31. Протиріччя між особистісною та знеособленою формою буття в історії та сучасності.

32. Знеособлена форма буття та сучасна антрополого-глобальна катастрофа.

33. Зміна парадигми розвитку людини й суспільства як необхідна умова подолання антропного-глобальної катастрофи.

34. Філософія єдності людини та світу як онтологічна умова особистісної парадигми буття людини в епоху глобалізації.

35. Психолог як концептуальний персонаж виховного процесу в суспільстві та школі.

36. Особистість і критичне мислення.

37. Соціалізація і рефлексія як неявне протиріччя особистісного розвитку.

38. Е. Фромм про конформістську людину та власне і невластне мислення.

39. Е. Хоффер про фанатичну свідомість та критичне мислення.

40. Філософські, релігійні та біологічні аспекти переходу від людини до постлюдини.

41. Від особистості – до постособистості?

42. Трансгуманізм та постгуманізм: філософська мода чи адекватна відповідь на виклик сучасності?

43. П. Тейяр де Шарден про метафізичну відповідальність людини в процесі еволюції.

ФОРМИ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ УСПІШНОСТІ СТУДЕНТІВ

Поточний контроль здійснюється під час проведення практичних занять і має на меті перевірку рівня підготовленості студента до виконання конкретної роботи. При поточному контролі оцінці підлягають: рівень теоретичних знань та вміння працювати з науковою літературою, знання матеріалу, продемонстрованого у виконаних (як правило) індивідуальних завданнях; обґрунтованість висновків, а також самостійність та повнота вирішення практичних завдань та аналізу матеріалів; активність та систематичність роботи на заняттях; результати виконання домашніх завдань, тестів, експрес-опитувань тощо.

Форми проведення поточного контролю: усне опитування студентів, вирішення практичних завдань, тестові завдання (для зацікавленості у навчанні, розвитку здібностей студента може бути передбачено виконання інших, індивідуальних для кожного студента завдань).

Проміжний контроль проводиться після вивчення відповідних тем або блоку тем з метою з'ясування ступеню засвоєності студентами відповідного об'єму опрацьованого та вивченого матеріалу та подальшої оцінки рівня отриманих знань. Форми проведення проміжного контролю: контрольна робота, колоквиумекспрес-контроль на лекціях, тестове опитування, співбесіда (усне спілкування).

Підсумковий контроль у формі заліку.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

При використанні форми контролю у вигляді заліку враховується поточна, зокрема самостійна робота, наукова діяльність студента. Крім того, студент має надати відповідь на залікове запитання. Оцінка рівня знань виконується за принципом «відповідь вірна» або «відповідь невірна». При вірній відповіді виставляється оцінка «зараховано», при невірній, неповній відповіді виставляється оцінка «не зараховано».

ШКАЛА ЗА ECTS

Сума балів	Оцінка за 7-бальною шкалою	Оцінка за 4-бальною шкалою	
		екзамен	залік
90–100	A	відмінно	зараховано
82–89	B	добре	
74–81	C		
64–73	D	задовільно	
60–63	E		
35–59	FX	незадовільно	не зараховано
1–34	F		

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

ОСНОВНА

1. Арендт Г. Становище людини / Г. Арендт / пер. з англ. М. Зубрицької. – Львів : Літопис, 1999. – 254 с.
2. Бахтин М. М. К философии поступка // М. М. Бахтин // Философия и социология науки и техники. Ежегодник 1984–1985. – М. : Наука, 1986. – С. 80–160.
3. Быстрицкий Е. К. Феномен личности: мировоззрение, культура, бытие / Е. К. Быстрицкий. – К. : Наук. думка, 1991. – 200 с.
4. Вальверде К. Философская антропология / К. Вальверде. – М. : Христианская Россия, 2000. – 411 с.
5. Волков В. Н. Онтология личности / В. Н. Волков. – Иваново : Ивановский государственный университет, 2001. – 378 с.
6. Губерський Л. В. Культура. Ідеологія. Особистість: методолого-світогляд. аналіз / Л. Губерський, В. Андрущенко, М. Михальченко. – 2-е вид. – К. : Знання України, 2005. – 580 с.
7. Губерський Л. В. Філософська антропологія / Л. В. Губерський // Губерський Л. В. Вибрані філософські праці. Книга перша. Культура. Ідеологія. Особистість. – К. : Центр учбової літератури, 2016. – С. 377–398.
8. Камю А. Миф о Сизифе. Эссе об абсурде / А. Камю // Камю А. Бунтующий человек. Философия. Политика. Искусство: пер. с фр. – М. : Политиздат, 1990. – С. 23–100.
9. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі / В. Г. Кремень. – 2-е вид. – К. : Знання України, 2011. – 520 с.
10. Макаренко А. С. О личности и обществе / А. С. Макаренко // Макаренко А. С. Педагогические сочинения: В 8-ми т. – Т. 7. / Сост.: Л. Ю. Гордин, А. А. Фролов. – М. : Педагогика, 1986. – С. 11–15.
11. Марголис Дж. Личность и сознание / Дж. Марголис. – М. : Прогресс, 1986. – 420 с.
12. Маркузе Г. Одномерный человек / Г. Маркузе. – М. : REFL-book, 1994. – 368 с.

13. Мунье Э. Манифест персонализма / Э. Мунье // Мунье Э. Манифест персонализма. Пер. с фр. / Вступ. ст. И. С. Вдовиной. – М. : Республика, 1999. – С. 267–410.

14. Печчеи А. Человеческие качества: пер с англ. / А. Печчеи; пер. с англ. О. В. Захаровой. – М. : Прогресс, 1980. – 302 с.

15. Пико делла Мирандола. Речь о достоинстве человека / Мирандола // Человек: Мыслители прошлого и настоящего о его жизни, смерти и бессмертии. Древний мир – эпоха Просвещения / редкол. И. Т. Фролов и др. Сост. П. С. Гуревич. – М. : Политиздат, 1991. – С. 220–239.

16. Проблема людини в українській філософії XVI–XVIII століттях : монографія / І. С. Захара, М. В. Кашуба, О. В. Матковська, В. І. Любашенко, Н. Л. Попова. – Львів : Логос, 1998. 239 с.

17. Рікер П. Сам як інший / П. Рікер. – Пер. із фр. – Вид. 2-е. К. : Дух і Літера, 2002. – 458 с.

18. Сабадуха В. О. Гріхи посередньої людини, або Філософський аналіз причин людської деструктивності / В. Сабадуха // *Практична філософія*. – 2011. – № 1. – С. 31–41.

19. Сабадуха В. О. Генеза теоретичних уявлень про особу та особистість в історії філософії / В. О. Сабадуха // *Психологія і суспільство*. – 2016. – № 4. – С. 30–43.

20. Сенека Л. А. Моральні листи до Луцілія / Л. А. Сенека. – Пер. з лат. А. Содомори. – К. : Основи, 1999. – 603 с.

21. Сковорода Г. С. Наркіс. Розмова про те: пізнай себе / Григорій Сковорода // Сковорода Г. С. Твори: у 2 т. – К. : Обереги, 2005. – Т. 1. – С. 151–188.

22. Сковорода Г. С. Симфонія, названа книга Асхань, про пізнання самого себе / Григорій Сковорода // Сковорода Г. С. Твори: у 2 т. – К. : Обереги, 2005. – Т. 1. – С. 196–262.

23. Франкл В. Человек в поисках смысла : сборник: пер. с англ. и нем. / В. Франкл; общ. ред. Л. Я. Гозмана и Д. А. Леонтьева; вступ. ст. Д. А. Леонтьева – М. : Прогресс, 1990. – 368 с.

24. Фромм Е. Мати чи бути? / Е. Фромм. – Пер. з англ. – К. : Укр. письменник, 2010. – 222 с.

25. Фромм Э. Человек для себя / Э. Фромм. – Минск : Коллегиум, 1992. – 253 с.

26. Фукуяма Ф. Наше постчеловеческое будущее: последствия биотехнологических революций / пер. с англ. М. Б. Левина. – М. : АСТ, 2008. – 349 с.

27. Хоффер Э. Человек убеждённый: Личность, власть и массовые движения. – М. : Альпина Паблишер, 2017. – 200 с.

28. Хьелл Л. Теории личности (Основные положения, исследования и применение) / Л. Хьелл, Д. Зиглер. – СПб. : Питер, 1999. – 608 с.

29. Юркевич П. Д. Серце та його значення у духовному житті людини, згідно з ученням слова Божого / П. Д. Юркевич / переклад В. П. Недашківського; упорядкування, переклад й примітки А. Г. Тихолаза. – К. : Абрис, 1993. – С. 73–114.

30. Ярошевский М. Г. История психологии / М. Г. Ярошевский. – 3-е изд., дораб. – М. : Мысль, 1985. – 575 с.

ДОПОМІЖНА

1. Андрущенко В. П. Філософія як теорія та методологія розвитку освіти / В. Андрущенко, Л. Губерський. – К. : «МП Леся», 2012. – 568 с.

2. Аристотель. Никомахова этика / Аристотель. Сочинения : в 4-х т. / пер. с древнегреч. общ. ред. А. И. Доватура. – М. : Мысль, 1983. – Т. 4. – С. 53–293.

3. Балл Г. Синтез егалітарності й елітарності в опрацюванні категорії «особистість» у гуманістичній психології та педагогіці / Г. Балл // *Освіта для сучасності* : зб. наук. пр.: у 2 т. / редкол.: В. Г. Кремень (голова) та ін. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. – Т. 1. – С. 187–195.

4. Бауман З. Индивидуализированное общество / З. Бауман. – Пер. с англ., под ред. В. Л. Иноземцева. – М. : Логос, 2002. – 390 с.

5. Белл Д. Эпоха разобщенности: Размышления о мире XXI века / Д. Белл, В. Л. Иноземцев. – М. : Центр исследований постиндустриального общества, 2007. – 304 с.

6. Бердяев Н. А. О рабстве и свободе человека: Опыт персоналистической философии / Н. А. Бердяев // Бердяев Н. А. Царство Духа и царство Кесаря / Сост. и послесл. П. В. Алексеева; Подгот. текста и прим. Р. К. Медведевой – М. : Республика, 1995. – С. 11–163.

7. Бердяев Н. А. Философия неравенства / Н. А. Бердяев. // Бердяев Н. А. Собрание сочинений в 4 х. т. – Т. 4. Духовные основы русской революции. Философия неравенства. PARIS: YMCA-PRESS, С. 253–591.

8. Бодриар Ж. Общество потребления. Его мифы и структура / Ж. Бодриар / пер. с фр., послесл. и примеч. Е. А. Самарской. – М. : Республика, 2006. – 269 с.

9. Горкгаймер М. Критика інструментального розуму : пер. з нім. / М. Горкгаймер. – К. : ППС-2000, 2006. – 282 с.

10. Гусельцова М. С. Культурно-историческая психология: от классической – к постнеклассической картине мира / М. С. Гусельцова // Вопросы психологии. – 2003. – № 1. – С. 99–115.

11. Гуссерль Э. Кризис европейских наук и трансцендентальная феноменология / Э. Гуссерль. – СПб. : «Владимир Даль», 2004. – 385 с.

12. Дильтей В. Воззрение на мир и исследование человека со времен Возрождения и Реформации / В. Дильтей. – М. : Университетская книга, 2000. – 464 с.

13. Зайферт Й. Особа як буття раг excellence / Й. Зайферт // Досвід людської особи. Нариси з філософської антропології. – Львів : Свічадо, 2000. – С. 333–377.

14. Кант И. О педагогике / И. Кант // Кант И. Трактаты и письма. – М. : Наука, 1980. – С. 445–504.

15. Кант И. Основы метафизики нравственности. 1785 / И. Кант // Кант И. Сочинения: в 6 томах [Под общ. ред. В. Ф. Асмуса, А. В. Гулыги, Т. И. Ойзермана] М., 1965. – Т. 4, ч. 1. – С. 219–310.

16. Кассирер Э. Опыт о человеке. Введение в философию человеческой культуры / Э. Кассирер // Кассирер Э. Избранное. Опыт о человеке / Э. Кассирер. – М. : Гардарики, 1998. – С. 440–723.

17. Кемпбел Дж. Герой із тисячею облич / Дж. Кемпбел. – К. : Альтернативи, 1999. – 392 с.

18. Кларк Н. Бути – означає бути субстанцією у відношенні / Н. Кларк // Досвід людської особи. Нариси з філософської антропології. – Львів : Свічадо, 2000. – С. 307–332.

19. Корсак К. В. ХХІ століття: ноорозвиток людства і порятунк від колапсу на базі ноотехнологій / К. В. Корсак. –

Практична філософія. – 2011. – № 2. – С. 55–63.

20. Кросбі Дж. Самість людської особи, як вона розкривається у моральній свідомості / Дж. Кросбі // *Досвід людської особи. Нариси з філософської антропології*. – Львів : Свічадо, 2000. – С. 29–50.

21. Лебон Г. Психология народов и масс / Г. Лебон. – СПб. : Макет, 1995. – 316 с.

22. Мунье Э. Персоналистическая и общностная революция / Э. Мунье // Мунье Э. Манифест персонализма: пер. с фр. / вступ. ст. И. С. Вдовиной. – М. : Республика, 1999. – С. 13–266.

23. Ніцше Ф. Генеалогія моралі / Ф. Ніцше // Ніцше Ф. По той бік добра і зла. Генеалогія моралі / пер. з нім. А. Онишко. – Львів : Літопис, 2002. – С. 185–319.

24. Сабадуха В. О. Ідея особистості в контексті принципів духовної ієрархії і рівності / В. О. Сабадуха // *Гілея: науковий вісник* : зб. наук. праць / гол. ред.. В. М. Вашкевич. – К. : Гілея, 2016. – Вип. 115(12) – С. 261–267.

25. Сабадуха В. О. Я-концепція філософа, або Протест проти постмодерної безвідповідальності філософії перед світом / В. О. Сабадуха // *Практична філософія*. – 2010. – № 1. – С. 100–110.

26. Федорика Д. Онтологічний та екзистенційний виміри людської гідності / Д. Федорика // *Досвід людської особи: Нариси з філософської антропології*. – Львів : Свічадо, 2000. – С. 123–152.

27. Фрейд З. Психология масс и анализ человеческого «Я» / З. Фрейд. // Фрейд З. По ту сторону принципа удовольствия. Психология масс и анализ человеческого Я. – Харьков : Фолио, 2014. – С. 138–286.

28. Шелер М. Положение человека в космосе / М. Шелер // Шелер М. Избранные произведения: [пер. с нем]; [сост., науч. ред., предисл. Денежкина А. А.; послесл. Л. А. Чухиной]. – М., 1994. – С. 129–194.

29. Шелер М. Сутність моральної особистості / М. Шелер // *Сучасна зарубіжна філософія. Течії і напрями. Хрестоматія* : навч. посібник / упорядники В. В. Лях, В. С. Пазенок. – К. : Ваклер, 1996. – С. 10–30.

30. Ясперс К. Смысл и назначение истории / К. Ясперс. – Пер. с нем. 2-е изд. – М. : Республика, 1994. – 527 с.

Навчальне видання

**ЄРЕМЕНКО Олександр Михайлович,
ПАЛІЙ Оксана Миколаївна**

ФІЛОСОФСЬКО-ПСИХОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
(для студентів факультету психології,
політології та соціології)**

Дизайн обкладинки – А. Юдашкіна
Технічне редагування – Т. Шутова
Верстка – Т. Мартиненко

Підписано до друку 18.03.2021 р. Формат 60х84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Cambria. Цифровий друк.
Ум. друк. арк. 2,3. Тираж 50.

Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефони: +38 (048) 709 38 69,
+38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
Е-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.